

A Magyar ragozási szótár alkalmazásának tanulságai

1. Bevezetés

Elekfi László Magyar ragozási szótára unikális vállalkozás a magyar lexikográfiában. Ahogy a bevezetőjében írja: „Egy- és kétnyelvű szótáraink legnagyobb részéből mindeddig hiányzik a magyar szavak paradigmatiszta alakjainak **rendszeres** feltüntetése” (5; kiemelés tőlem: L. K.). A kötet így hiánypótló szerepet tölt be, 10 cél mentén határozva meg a funkcióját (5–6). (1) A magyar szókészlet nyelvtani alakrendszerének jellemzését kívánja adni mintegy 70 ezer címszón keresztül; (2) a szavak belső szerkezetének bemutatására vállalkozik (összetételek, igekötős igék stb.); (3) eligazítást nyújt szófaji kérdésekben; (4) feltünteti a ragozhatatlan és a korlátozottan ragozható szavak sorát; (5) megmutatja az ingadozó alakokat, és egyben eligazít a felhasználhatóságukat illetően a köznyelv grammatikai normáját szem előtt tartva; (6) segíti a magyar mint idegen nyelvet tanulókat a magyar morfológiai rendszer áttekintésében és elsajátításában; (7) ahol szükséges, eligazít kiejtési kérdésekben; (8) alkalmassá teszi a morfológiai rendszer egészének információit a továbbdolgozásra; (9) felhasználhatóvá teszi a morfológiai rendszer információit más szótárak számára (itt elsősorban az ÉKsz. későbbi átdolgozására gondol a szerző); (10) felhasználhatóságot biztosít statisztikai elemzések számára.

Jól látható, hogy Elekfi László öt olyan célt fogalmaz meg (1–5), amelyek a 80-as évek uralkodó nyelvészeti háttérfeltevéseinek megfelelően rendszerszintű összeggést kívánnak adni, továbbá öt olyat (6–10), amelyek a gyakorlati felhasználhatóság felé mutatnak.

A szótár 1994-ben jelent meg, alapvetően a Kéziszótár kiegészítéseként, a megjelenést pedig több évtizedes manuális adatgyűjtő munka előzte meg az ÉKsz. címszóállományát alapul véve. A strukturalista morfológia elméleti háttérfeltevéseit felhasználva (vö. a magyar szakirodalomban pl. Antal 1961, 1964; Berrár 1975; Deme 1969; Lotz 1974; Papp 1969; Velcsovna 1988, Laczkó 2017) a szótár nagyon szigorúan formális kiindulású, és a fentieknek megfelelően rendel nyelvtani, morfológiai funkciókat a címszavakhoz. A továbbiakban először szófaji alapon összegezem a szótárban megjelenő grammatikai információk, a nyelvtani funkciók rendszerszerűségét, majd bemutatom a szócikkek felépítését és a szótár alapvető kezelhetőségét, végül pedig kitérek azokra a problémákra, valamint ezek megoldási javaslataira, amelyek a szótár koncepcionális felhasználásakor jelentkeztek. Utóbbi esetben a nagyszótári alkalmazhatóság kerül a középpontba.

2. Grammatikai információk a ragozási szótárban

Mínthogy a magyar nyelvben a két alapvető szófaj, az ige és a főnév, éppen morfológiai jegyeik alapján élesen és átjárhatatlanul elkülönülnek egymástól, mindenképpen célszerű a két nagy szófaji kategóriát külön bemutatni, ahogy a ragozási szótárban is két nagy táblázatcsoport található: az igeragozási és a névszóragozási paradigmák (a főnevekkel együtt szerepelnek a melléknevek), amelyek kiegészülnek az úgynevezett egyéb paradigmákkal, jelesül a névmásokkal, a számnevekkel és a határozószókkal, valamint a hiányos ragozású névszókkal.

2.1. Az ige

Az igék esetében a következő grammatikai információk jelennek meg a szótárban a paradigmához tartozás meghatározásakor. Az igerag úgynevezett kumulatív grammatikai toldalék, azaz egy adott rag alapvetően három grammatikai funkciót jelöl: az alany nyelvtani számát és személyét, valamint a tárgyhatározottságot; továbbá jelmorfémákkal jelölődik az igen az időbeli és a módbeli lehorgonyozottság is. Ebből következően az igeragozási paradigma toldalékmorfémákkal történő jelölése a kijelentő mód jelen és múlt időben, a feltételes mód jelen időben és a felszólító mód jelen időben határozódik meg, minden esetben az általános és a határozott ragozás mentén 6-6 alakban, plusz 7. formaként az egyes szám első személyű alanyra és második személyű tárgyra utaló *-lak/-lek* rag egészíti ki a hat alapesetet. Nyilvánvalóan, a formai kritériumoknak megfelelően az igei nyelvtani funkciók közül az analitikus, vagyis segédigével szerkesztett alakok, azaz a kijelentő mód jövő idő (*futni fog*), valamint a feltételes mód múlt idő (*futott volna*) nincs feltüntetve az igeragozási táblázatban. Megjelennek azonban az automatikus vagy részben (pl. a tárgy-as-tárgyatlan dichotómia szerinti) automatikus képzős alakok, elsőként az igenévképzők. A főnévi igenévi formák külön egységként, személyrag nélkül és a teljes szám-személy paradigmában jelen vannak, a háromféle melléknévi igenév, valamint a kétféle határozói igenévi alak (*-va/-ve* képzős forma „módot jelentő, egyidejű”, a *-ván/-vén* képzős „okot jelentő, előidejű” minősítéssel¹) az egyéb, képzős alakok között található a további képzőkkel: *-hat/-het*, *-ható/-hető*, *-ás/-és*, *-at/-et/-tat/-tet* (műveltető), *-atik/-etik/-tatik/-tetik* (szenvedő). Arra nézve, hogy a ható képző és az összetett képzőnek tekinthető *-ható/-hető* formák, valamint a műveltető és szenvedő képzős alakok, továbbá az egyetlen szófajváltó főnévképző felvétele vajon releváns-e a morfofonológiailag kondicionált tőalternáció szempontjából, a szótár előszava nem ad valódi magyarázatot. Az igeragozási paradigmák beosztása tehát az alábbiak szerint alakul (1. táblázat; Elekfi–Laczkó 2006: 800).

¹ A mai nyelvi tudás feltehetően nem igazolja ezt a distinkciót, sokkal inkább az sejthető, hogy a *-ván/-vén* képző archaizálódik.

1. táblázat. Az igeragozási paradigmák beosztása

Kijelentő mód jelen idő	Feltételes mód jelen idő	Felszólító mód jelen idő
1 egysz 1. sz ált ragozásban	21 egysz 1. sz ált ragozásban	31 egysz 1. sz ált ragozásban
2 egysz 2. sz ált ragozásban	22 egysz 2. sz ált ragozásban	32 egysz 2. sz ált ragozásban
3 egysz 3. sz ált ragozásban	23 egysz 3. sz ált ragozásban	33 egysz 3. sz ált ragozásban
4 tbsz 1. sz ált ragozásban	24a tbsz 1. sz ált ragozásban	34a tbsz 1. sz ált ragozásban
5 tbsz 2. sz ált ragozásban	24b tbsz 2. sz ált ragozásban	34b tbsz 2. sz ált ragozásban
6 tbsz 3. sz ált ragozásban	25 egysz 3. sz ált ragozásban	35 tbsz 3. sz ált ragozásban
7 egysz 1. sz 2. sz-ű tárgyira utaló ragozásban	26a egysz 1. sz 2. sz-ű tárgyira utaló ragozásban	36a egysz 1. sz 2. sz-ű tárgyira utaló ragozásban
8a egysz 1. sz hat ragozásban	26b egysz 1. sz hat ragozásban	36b egysz 1. sz hat ragozásban
8b egysz 2. sz hat ragozásban	26c egysz 2. sz hat ragozásban	37 egysz 2. sz hat ragozásban
9 egysz 3. sz hat ragozásban	27 egysz 3. sz hat ragozásban	38 egysz 3. sz hat ragozásban
10 tbsz 1. sz hat ragozásban	28a tbsz 1. sz hat ragozásban	39a tbsz 1. sz hat ragozásban
11 tbsz 2. sz hat ragozásban	28b tbsz 2. sz hat ragozásban	39b tbsz 2. sz hat ragozásban
12 tbsz 3. sz hat ragozásban	29 tbsz 3. sz hat ragozásban	39c tbsz 3. sz hat ragozásban
Kijelentő mód múlt idő	Főnévi igenév	Egyéb, képzős alakok
13a egysz 1. sz ált ragozásban	30 szragozatlanul	40 folyamatos mn-i ign
13b egysz 2. sz ált ragozásban	30a egysz 1. sz ragozásban	41 befejezett mn-i ign
14 egysz 3. sz ált ragozásban	30b egysz 2. sz ragozásban	42 beálló mn-i ign
15a tbsz 1. sz ált ragozásban	30c egysz 3. sz ragozásban	43 (módot jelentő, egyidejű) hat-i ign
15b tbsz 2. sz ált ragozásban	30d tbsz 1. sz ragozásban	44 (okot jelentő, előidejű) hat-i ign
16 tbsz 3. sz ált ragozásban	30e tbsz 2. sz ragozásban	45 ható ige
17a egysz 1. sz 2. sz-ű tárgyira utaló ragozásban	30f tbsz 3. sz ragozásban	46 ható mn-i ign
17b egysz 1. sz hat ragozásban		47 igei fn
17c egysz 2. sz hat ragozásban		48 műveltető ige
18 egysz 3. sz hat ragozásban		49 szenvedő ige
19a tbsz 1. sz hat ragozásban		
19b tbsz 2. sz hat ragozásban		
20 tbsz 3. sz hat ragozásban		

Látható, hogy a sematikus paradigmátáblázat egyszerre jeleníti meg az igeragozás komplex rendszerét. Így a részletes paradigmátáblák használatakor szem előtt kell tartani azt, hogy ha például egy igének csak tárgyatlan jelentése van, akkor annak mindig hiányzik a 7–12, 17–20, 26–29, 36–39 és 49 jelzésű alakja, és ezt automatikus sémaként kell kezelni, vagyis a részletes táblázatok külön nem jelölik ezeket a hiányokat. Hasonlóképpen azoknál az igéknél is így kell eljárni, amelyek csak 3. személyben használatosak, bizonyos formák hiánya automatikusan következik az ige jellegzetességéből. Minden más esetben a paradigmatis alakok hiányát jelzi a szótár.

2.2. A főnév és a melléknév

A főnév ragozási paradigmájának alapsémája jelentős eltérést mutat az igééhez képest. A ragok nem kumulatív jelentésűek, vagyis érvényes rájuk az úgynevezett analitikus affixáció, azaz egy adott toldalékmorféma egy adott nyelvtani funkciót képvisel (vö. Laczkó 2017). Ebből következően nyilván a főnevek teljes ragozási sora sokkal több alakból áll, mint ami a táblázatban látható (2. táblázat; Elekfi–Laczkó 2006: 801), hiszen az alaktani síkok mentén újabb paradigmatis alakok rendszere jön létre (pl. a többes számú alakok esetragos formái). Ezek nyilvánvalóan szabályos mintákkal előállíthatók, így a variációkat nem szükséges feltüntetni. Az alapsémát a főnévi esetragok rendszere adja (az esetragok kérdéshez lásd Antal 1960, 1961; Kiefer 1987, 1998), a ragozási szótárban szigorúan a formai szempontok alapján, a toldalék alakváltozatai szerint csoportosítva. Ehhez jön a vitatható besorolású (képzőtulajdonságokkal is bíró) *-nként* és *-stul/-stül* rag, a többesjel, valamint a kettős referenciapontszerkezettel rendelkező birtokos szerkezet (vö. Tolcsvai Nagy 2005) teljes paradigmája. Továbbá itt is megjelenik egy úgynevezett „egyéb” kategória, amely a melléknév modális-essivusi toldalékát (*-an/-en* vagy *-ul/-ül*, a szigorú formai kritériumrendszert itt figyelmen kívül hagyva), a fokozást, az *-é* birtokjelet és sajátos módon az *-ú/-ű* melléknévképzőt tartalmazza. Rendkívül korlátozott használata miatt érthetően nem szerepelnek a táblázatban a *-képp/-képpen*, az *-anta/-ente*, a *-kor* és a *-lag/-leg* toldalékok (a hagyományos leíró nyelvtanokban a ragok között tárgyalják őket; lásd Balogh 2017: 202). Vitatható azonban a *-szor/-szer/-ször* rag táblázatbeli hiánya, hiszen a hagyományosan tőszámnévnek nevezett csoporton belül automatikus toldaléknak számít (*egyszer, kétszer, ezerszer, milliószor* stb.).

2. táblázat. A névszóragozási paradigmák beosztása

Alapvető ragos alakok	Birtokviszonyra utaló jeles alakok
0 alanyeset	11 egysz 1. sz-re vonatkozó alak
1 kétalakú helyhatározós esetek	12 egysz 2. sz-re vonatkozó alak
1a <i>-ba/-be</i> ragos alak	13 egysz 3. sz-re vonatkozó alak
1b <i>-ban/-ben</i> ragos alak	14 tbsz 1. sz-re vonatkozó alak
1c <i>-ból/-ből</i> ragos alak	15 tbsz 2. sz-re vonatkozó alak
1d <i>-nak/-nek</i> ragos alak	16 tbsz 3. sz-re vonatkozó alak
1e <i>-nál/-nél</i> ragos alak	17 egysz 1. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1f <i>-ra/-re</i> ragos alak	18 egysz 2. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1g <i>-ról/-ről</i> ragos alak	19 egysz 3. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1h <i>-tól/-től</i> ragos alak	20 tbsz 1. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
2 háromalakú helyhatározós eset	21 tbsz 2. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
<i>-hoz/-hez/-höz</i> ragos alak	22 tbsz 3. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
3 egyalakú határozóragos esetek	Egyéb jeles vagy ragos alakok
3a <i>-ért</i> ragos alak	23 <i>-é</i> birtokjeles alak
3b <i>-ig</i> ragos alak	24 <i>-ú, -ű</i> képzős mn
4 többalakú helyhatározós eset	25 mód- vagy állapothatározó alak
<i>-n/-on/-en/-ön</i> ragos alak	26 középfok

Alapvető ragos alakok	Birtokviszonyra utaló jeles alakok
5 kétalakú módhatározós eset	27 felsőfok
-ul/-ül ragos alak	28 csak határozóraggal használatos középfok
6 írásban jelölt teljes hasonulással illeszkedő ragú esetek	29 csak határozóraggal használatos felsőfok
6a -vá/-vé ragos alak	30 csak szraggal használatos felsőfok
6b -val/-vel ragos alak	
7 tárgyeset	
8 tbsz	
9 -nként (v. -nkint) ragos alak	
10 -stul, -stül ragos alak	

A melléknevek ragozása alapvetően kapcsolódik a főnevekéhez, hiszen a melléknevek alkalmi főnevesülése a jelzős szerkezet (melléknév + főnév prototípust alapul véve) redukciójának a következtében természetes művelet a magyarban, azzal a megszorítással, hogy nem létezik a melléknévnek *-ul/-ül* módhatározós esete, *-nként* és *-stul/-stül* ragos alakja, hiányzik a teljes birtokos paradigma, valamint az *-ú/-ű* képzős forma.² Kizárólag a melléknév és a számnév ragja az *-an/-en* és az *-ul/-ül* (pl. *magyarul*) mód- vagy állapothatározós alak, valamint a fokjeles alakok.

2.3. Egyéb kategóriák

Nyilvánvalóan léteznek olyan névmások és határozószók, amelyek ragozása erősen eltér a fentiektől, valamint olyan főnevek is, amelyeknek hiányos a paradigmájuk, vagy néhány határozóragos alakjukban fokozhatók. Ezek külön jelzést kapnak a szótárban az igék és a névszók után a részletes ragozási táblázatokban. Kiemelendő a személyes névmás szuppletív volta, ragozásuk speciális elemei külön alaptáblázattal rendelkeznek (Elekfi–Laczkó 2006: 801):

3. táblázat. A névszóragozási paradigmák speciális elemeinek beosztása

31 egysz 1. sz határozói alak	34 tbsz 1. sz határozói alak
32 egysz 2. sz határozói alak	35 tbsz 2. sz határozói alak
33 egysz 3. sz határozói alak	36 tbsz 3. sz határozói alak

² A birtokos paradigma hiánya nyilvánvalóan a szerkezet főnév + főnév alapsémájából adódik, ám nem zárható ki a szerkezetredukció folytán a birtokos toldalékoknak a mellékneveken való megjelenése. Két példa: Petőfi A leánykákhoz című versében szerepel a következő: „S lássátok, **szépeim!** ha / A bú nekem rohan, / Mint felbőszült oroszlán, / Emésztőszilaján.” (1844). Újabb keletű, az internet közvetítette szövegtípusból származik: „Igen, igen, igen! Megéri veled bandázni! Eddigi **okosaim** közül ő ismerte fel leghamarabb, miért is vagyunk mi ott... Hogy ő jól érezze magát!” (<https://kutyatrening.wordpress.com/2014/04/15/az-energiabombak/>).

2.4. További grammatikai információk

A ragozási paradigmához tartozás alapvető és fő információja mellett a szótár jelöli az összetett szavakat, értelemszerűen az összetétel határának a feltüntetésével, például: *alkotóelem*. Megmutatja az igeikötő és az ige közötti határt, például: *meg||hajol*. Ehhez kapcsolódóan finomabb árnyalatként megjelenik az igeikötős származékok határának a jelzése is akkor, ha a származék az igeikötő után a tagadószóval megszakítható, például: *feljelentés*. Ugyancsak külön jelzéssel utal a szótár arra, ha a címszó összetétele volta valamilyen okból vitatható vagy nem egyértelmű, például: *ark'angyal*. A meghatározás szerint ide azok a szavak tartoznak, amelyek összetétel származékai (*agyalapi*), inkább idegen nyelvbeli összetételnek számítanak (*arkangyal*), továbbá az olyan szó, amely „általában csak bizonyos szempontból összetett szó, más szempontból nem” (*díszelnökség*), illetve az, amelyiknek egyik tagja sem önálló morféma (*legalább*) (Elekfi 1994: 15).³ Emellett külön kezeli Elekfi azokat az eseteket, amikor látszólagos utótagot feltételez, például: *kard!lapoz*. További lényeges grammatikai információ az, hogy a szótár jelzi a tipikus toldalékolású végződéseket is, amelyek lehetnek pusztá végzések, például: *a, e, us, um* stb., és lehetnek képzők, például: *-ás/-és, -ság/-ség, -ít, -ul/-ül* stb. (pl. *mondók!a*, az *a* végződés automatikusan jelzi a paradigmatis besorolást).⁴ Ezen túl jelölést kap a valódi és az álhomonima indexszámokkal (a valódi homonimákat egyszerű indexszámok jelzik: *vár*¹, az álhomonimákat zárójeles indexszám: *csapás*⁽¹⁾);⁵ az idegen szavak kiejtése (*cosinus* [koszinusz]) és a zárt *ë* (*egységes* [ë, ë]), megjelenik a részleges szófajjelölés (a főnév és az ige esetében ez automatikus, a többi szófaj esetében jelölve van: *földtelen* mn), valamint feltünteteti a szócikk az esetleges alak- és írásváltozatokat: *klub* ((club)).⁶

³ Ebből a felsorolásból, amelyben nem véletlenül idéztem szó szerinti részt is, megmutatva a kategória mai szemmel nézve bizonyos fokú tarthatatlanságát, kitűnik, hogy erősen heterogén csoportról van szó. Ráadásul arra vonatkozóan sincsenek adatok, hogy a szótár ezzel a nem szerencsés minősítéssel (vitatható vagy nem egyértelműen összetett szó) ellátott szavai közül hány tartalmaz disztribúcióval rendelkező idegen önállótlan utótagot, például: *aero-, hetero-*, amelyek vélhetően relevánsan jelen vannak a szótárban, és hány olyan található, amely nem rendelkezik disztribúcióval, például: *ark-*. Problematikus a *díszelnökség* példa is, ezt csak úgy lehet Elekfinél értelmezni, hogy előtagként más jelentésben szerepel, mint a *dísz* főnév. Hasonlóképpen a *legalább* példa *alább* utótagja is. Kérdés tehát, hogy mely előtagok lettek már a magyar nyelvben belső változással önállótlaná. Az sem világos, hogy ebbe az utóbbi kategóriába mely elő- és esetleg mely utótagok tartoznak. A *gyógy-* előtag összetételnek minősül a ragozási szótár szerint, jóllehet önálló használata ma már nincs. Különbség lehet például az *ark-* elemhez képest az, hogy több utótaggal is képes együtt állni (*gyógyszer, gyógynövény, gyógyír, gyógytorna, gyógycipő, gyógyvíz, gyógykezelés*; továbbá képzett elemeket is alkot: *gyógyít, gyógyul, gyógyászat*). Ennek azonban részben ellentmond, hogy a *fabatka -batka* eleme is összetételei tagnak minősül, miközben önállótlaná vált, és ma már disztribúciója sincsen, csak a régiségben adatolható önálló használatban, bár kétségtelenül utótagi megjelenésű. Érdemes lenne a szótár ide tartozó elemeit újra átnézni és a megfelelő, pontosabb kategorizációval ellátni.

⁴ A tipikus és automatizálható végzésekkel a szótár táblázatosan is felsorolja (Elekfi 1994: 32).

⁵ A homonimák megkülönböztetése az ÉrtSz. alapján valósult meg, ennek ellenőrzése, időbeli lehetséges változások okán még nem történt meg.

⁶ Az írásváltozatok mai állapotának ellenőrzése ugyancsak várat még magára.

3. A ragozási szótár szerkezete

A szótár minimalista felépítésű, a részletes ragozási paradigmaminták egy kódszámot kapnak, és ez a kódszám jelenik meg a címszavak mellett. Az igék esetében a kód alapvetően egy számból és egy kisbetűből áll, például: **1a**. Az **1** azt jelenti, hogy az ige a tőtípusát tekintve az iktelen egyalakúakhoz tartozik a tőalternáció szempontjából, az **a** pedig azt, hogy veláris hangrendű. A minta alapigéje az *ápol*.⁷ Értelemszerűen a rendszer úgy épül fel, hogy a **b** jelzés a palatális illabiális (*emel*), a **c** pedig a palatális labiális (*bűvöl*) illeszkedést jelöli, míg a **d** jelzés az igéknél az úgynevezett kettős hangrenddel toldalékolandó igéket mutatja, amelyek elemei mellérendelő összetételt alkotnak (*csűr-csavar*). Ugyanez az alapbeállítás a névszónál is, itt a hangrendi illeszkedést a nagybetű jelöli, tehát az **1** a magánhangzós végű egyalakú töveket, a nagybetűk a veláris, valamint a palatális-illabiális és palatális-labiális illeszkedést: **1A** (*hajó*), **1B** (*büfé*), **1C** (*teknő*). A főnevek esetében a **D** jelzés a kettős toldalékolási potencialitást mutatja (*agavéval*, *agavével*). Az alapvető rendszeren belül minden esetben további alrendszernek körvonalazódnak: ezeket ugyancsak számok jelzik alapvetően formai kritériumok alapján. Az **1a1** paradigmátikus jelölés második számjegye például azt jelöli, hogy az egyalakú iktelen ige (*elbúsul*) az alapparadigmához képest a következő eltérésekkel rendelkezik: ritkán fordul elő a beálló mellénevi igenévi alakja, valamint hiányzik a *-ható* képzős formája, valamint a műveltető és a szenvedő képzős realizációja. Az **1a9** kód pedig azt jelenti, hogy az adott ige (minta: *felülhalad*) befejezett melléknévi alakjában szabad alternáció van: *felülhaladt* vagy *felülhaladott*, továbbá nem létezik a műveltető és a szenvedő képzős alakja. További példák a névszók köréből: az **1A1** (*kocsi*) többes számú birtokos személyjeles formáiban alakváltozatok vannak (*kocsijaim* ~ *kocsiim*), az **1A2** esetében ugyanez a helyzet, az egyik alakváltozat (ezt mindig zárójel jelzi) azonban ritkább előfordulású: *gyulaijaim* ~ (*gyulaiim*). Az **1A3** abban különbözik a fentiektől (*városi*), hogy mindkét többes birtokos alakja ritka előfordulású, hiányzik továbbá a *-nként*, *-stul/-stül* ragos alakja, valamint a *-jú/-jű* képzős változata. A **11A** kód a veláris illeszkedésű, magánhangzós végű, egyalakú mellékneveket jelöli (*bohó*), a **11A1** (*izzó*) esetében az alapparadigmától való eltérés abban realizálódik, hogy az *-n* modális rag mellett alakváltozatként megjelenik az *-an* ragos alak is (*izzón* ~ *izzóan*). A **11A10** kódhoz tartozó melléknevek modális ragja az *-ul*, és hiányzik a fokozás (*zsidó*).

A fenti példákból is jól látható, hogy a ragozási szótár szerkezete formális alapon rendezett, és a maga nemében egységes, ám bonyolult struktúrával rendelkezik. Alapját a hagyományos leíró nyelvtanokból ismert alternációfelfogás adja, amely Elekfínel tovább kategorizálódik. Ennek további áttekintéséhez érdemes az ige- és a névszótövek hagyományos osztályozását összevetni a szótár rendszerével.

⁷ A példák a továbbiakban a ragozási szótár paradigmamintáinak reprezentatív példái.

3.1. A tőtípusok rendszere

Az alternáció kérdéséről a hagyományos nyelvtanban az alábbi megközelítéssel találkozhatunk (vö. Deme 1969, 1987; Laczkó 2017: 44–5). Az alternáció alapvetően morfofonológiai meghatározottságú, ez a tőmorfémák vonatkozásában olyan morfológiai jelenség, amely fonológiai következményekkel jár, míg a toldalékok esetében az alternáció általában fonológiailag kondicionált vagy morfológiai meghatározottságú fonológiai szabályokkal írható le, és többnyire szabályos allomorfiát eredményez. Némi egyszerűsítéssel tehát azt lehet mondani, hogy a morfofonológiai meghatározottságon belül a tőalternáció elsősorban morfológiai, a toldalékalternáció pedig fonológiai meghatározottságú a magyarban. Ezen az alapon szerveződik a ragozási szótár rendszere is.

A tőalternáció nyelvtani funkcióját tekintve három jellegzetes alcsoportot alkot: a funkciótlan szabad, a funkciótlan kötött és a funkciós alternációt, amelyek közül a magyarra dominánsan a funkciótlan kötött alternáció jellemző,⁸ és kisebb mértékben található meg a funkciótlan szabad alternáció jelensége (mai terminussal a versengő mintázatok, vö. pl. *mezője* ~ *mezeje*, *dicsekszik* ~ *dicsekedik*). Az Elekfi-szótár a szabad alternációt eltérően kezeli akkor, ha ez az alapalakot érinti, mint amikor a jelenség pusztán egy adott paradigmatis helyen lép fel. Az igék esetében három tőtípusban fordul elő szabad alternáció a szótári alakok, azaz az egyes szám harmadik személy, kijelentő mód, jelen idő, általános ragozás tekintetében (Keszler 2017a: 97–100; lásd még Ladányi 2017: 512–3): az *sz-d-v* tövűek egyik csoportjában: *dicsekszik* ~ *dicsekedik*, *cselekszik* ~ *cselekedik*; az *sz-d* tövűek között alapvetően: *kötekedik* ~ *kötekszik*, *lopakodik* ~ *lopakszik*; és az *sz-z(-v)* tövűek között mindhárom idetartozó igénél: *igyekezik* ~ *igyekszik*, *emlékezik* ~ *emlékszik*, *szándékozik* ~ *szándékszik*.⁹ Mindegyik esetben azt tapasztaljuk, hogy a két, egymás mellett élő alapalak külön kódon szerepel a szótárban, például a *dicsekedik* 12b4, a *dicsekszik* 19b4 kóddal jelenik meg, ami azt sugallja, mintha két független igéről lenne szó, ez azonban koránt sincs így. A paradigmatis alakok megnyugtató szétválasztása ebben a formában gyakorlatilag nem lehetséges, hiszen a *dicsekedett* múlt idejű formát a *dicsekedik* paradigmájában veszi fel Elekfi, jóllehet ez része a *dicsekszik* paradigmájának is. A *dicsekszik* kódja a *dicsekvő* és a *dicsekvés* formákat hozza a táblázatban (visszaulva alapként a *kiverelkedik* kódjára mint kiindulásra). Viszont ezt a két megvalósulást a 12b4 nem tartalmazza, holott a *dicsekvő* ~ *dicsekedő*, a *dicsekvés* ~ *dicsekedés* ugyancsak a paradigmán belüli versengő mintázatok, azaz a szabad alternációt mutatják. Ezzel a problémával a nagyszótári kódoláskor szembe kellett nézni, és a címszók meghatározásakor lehetett megfelelő megoldást kialakítani. Az igék esetében

⁸ Azaz ez azt jelenti, hogy az allomorfiák (alternánsok) egymással kontrasztív disztribúcióban állnak úgy, hogy fonológiai felépítésük többnyire szabályosan eltérő, jelentésük és nyelvtani funkciójuk azonban teljes egészében megegyezik (vö. Laczkó 2017: 44–5).

⁹ Arra nézve, tudomásom szerint, hogy ezek az úgynevezett versengő fonológiai mintázatok (Ladányi 2017) a jelen nyelvéllapotban milyen arányban annak jelen, kimutatható-e a két alapalak között részleges vagy teljes hasadás, avagy látható-e valamelyik forma háttérbe szorulása, archaizálódása, korpuszalapú ellenőrzés nem történt, így maximum a nyelvi intuícióra lehet a megítélésükben támaszkodni. Ebből következően ezzel kapcsolatos megállapításokat jelen tanulmányban nem teszek.

minden további szabad alternációs jelenséget a maga helyén kezel a szótár, zárójellezéssel feltüntetve azt is, hogy az alternánsok közül melyik a ritkább használatú, ha pedig nem szerepel zárójel, akkor a két alak egyenértékűnek számít, például: *célzok* (v. *célozok*); *emelj* (v. *emeljél*); *szeresd* (v. *szereessed*); *öröklött* v. *örökölt*; *gátlandó* v. *gátolandó*; *verklizik* (v. *verkliz*); *esedezek* v. *esedezem* stb.¹⁰

A névszótövek vonatkozásában a fenti szabad alternációs probléma nem jelentkezik, ugyanis a versengő fonológiai mintázatok nem jellemzik az alapalakokat, tehát a főnév nominativusát és a melléknév alapfokú alakját. A különböző paradigmikus helyeken megjelenő szabad alternáció azonban itt is fellép, például: *brossz* v. *brossot*, *afrikaijaim* v. *afrikaiim*, *olajam* v. *olajom*, *szavam* (v. *szóm*), *permetlét* (v. *permetlevet*), *mezeje* (v. *mezője*) stb.¹¹ A leginkább jellemző versengő mintázatok különféle, a szótár által feltüntetett gyakoriságú eloszlással főként a birtokos paradigma többesében és a tárgysetben jelentkeznek.¹²

3.2. A ragozási paradigmák száma és megoszlása

A szótárban a bevezető szerint 153 igei és 404 névszói ragozási típus szerepel (Elekfi 1994: 11). Az alapminták száma ennél természetesen jóval kevesebb: az igék esetében 20, amelyek közül 10 az iktelen és 10 az ikés paradigmák száma, a főnevek esetében 10, a melléknevek esetében ugyancsak 10 alapvető paradigmát találunk. Érdeemes röviden végignézni, hogy ezen paradigmák viszonya hogyan alakul a tőtípusokhoz viszonyítva.

3.2.1. Az igék

Az igéket tekintve az első négy típus a tőalternáció szempontjából az egyalakúság kritériumainak felel meg, az árnyalatokat a toldalékalternáció adja. Az alapvető kiindulás az 1-es számjelű, amelynek reprezentánsa az *ápol* ige. A 2-es paradigma annyiban különbözik az elsőtől, hogy a múlt idő jele ebben a ragozási sorban előhangzóval kapcsolódik a tőhöz, reprezentánsa a *farag* (*faragott*) ige. A 3-as paradigmában az első kettőhöz képest az a differencia, hogy a feltételes mód jele és a főnévi igenév is előhangzós, például: *körülrajong* (*körülrajongott*, *körülra-*

¹⁰ Természetesen a szótár készítésének idején nem álltak rendelkezésre szövegtörzsek, hogy a használati gyakoriságot pontosan ellenőrizni lehessen, így csak – ahogy már említettem – intuícióna támaszkodhatott a szerző. Az MNSZ2-ben gyors szóalakkereséssel a fenti véletlenszerű példák csak részben igazolódnak, az *örökölt* ~ *öröklött* találati aránya 5262 : 1653, amely legalábbis elgondolkodtató arra nézve, hogy valóban egyenrangú gyakoriságúnak tekinthető-e a két alternáns. Még inkább az *esedezik* ige egyes szám első személyű alakja, ugyanis a találati arány az *esedezek* ~ *esedezem* esetében: 2 : 205, ez pedig azt mutatja a szótárral ellentétben, hogy az *esedezem* az elsődleges alak.

¹¹ Ahogy az igéknél, úgy a névszók esetében is várat még magára annak ellenőrzése, hogy a mai nyelvállapotban a gyakorisági eloszlások, illetőleg szóhasadási folyamatok hogyan realizálódnak.

¹² Az előhangzós toldalékok a toldalékalternáció részét képezik ebben a felfogásban (vö. Laczkó 2017: 45–6).

jongana, körülrajongani).¹³ Ebbe a csoportba kell végül sorolni az *s*, *z*, *sz*, *dz* végű egyalakú igéket, ahol a *j*-s toldalékok teljes hasonulása megy végbe írásban is jelölt módon, például: *botoz* (*botozz*, *botozzunk* stb.).

Az 5-ös típustól kezdve az iktelenek között azok a csoportok tartoznak, amelyekben a tövek többalakúak. Az 5-ös paradigmajelzés tartalmazza az úgynevezett *st~s*, *sz~sz*, valamint *t~s* változatú tőtípust, amelyek esetében a felszólító módú alakok mutatnak töváltakozást: *avass*, *fuss*, *bocsáss* stb.¹⁴ A 6-os típus a hangzóhiányos változatú, *l* végű igetöveket szerepelteti (*gyalogol*, *érezkel*, *könyököl*), ahogy a 7-es is, kiemelve az előző körből a *g*, *r* és *ll* végű igéket (*megmorog*, *pereg*, *füstölög*), továbbá a 8-as, ahol a *z* végű hangzóhiányosak szerepelnek (*céloz*, *szerez*, *köröz*). A 6-os és a 7-es kód szétszedésére a gyakoriságon túl a grammatikai ok például az E/1. kijelentő mód jelen időben a szabad alternációként megjelenő hangzóhiány nélküli változat lehetősége (pl. *füstölgök* v. *füstölögök*), a *z* végűeknél pedig a *j*-s toldalékok teszik indokolttá a külön csoportban való szerepeltetésüket. A 9-es típus a „Rendhagyó és hiányos iktelenek”-et tartalmazza. Ez a címke a legproblematisabb abból a szempontból, hogy több tőtípus keveredik bennük meglehetősen kaotikusan. Nyilvánvaló, hogy itt szerepelnek a csupán *v*-s alakok, amelyek az ÉrtSz. szerint kilenc reprezentánsal rendelkeznek, az *sz-v*-s tövek közül az öt iktelen és az *n*-s változatúak (három reprezentánsal).¹⁵ Kétségtelen, hogy igen kisszámú ige van egy-egy tőtípusban, így viszont a szótár elmosza a tövváltozatok különbségét. Arról nem is beszélve, hogy itt jelennek meg olyan hiányos ragozású igék, amelyek szótári felvétele némileg kétséges. Egyrészt a *muszáj* és a *szabad* alak véleményem szerint nem tekinthető igének, teljesen egyedi formák. A *muszáj* a *muss sein* német átvétellel került a magyarba, a *szabad* pedig alapvetően melléknév. Bizonyos igeragok korlátozott megjelenése kizárólag annak köszönhető, hogy a modális segédigékhez hasonló alapvető mondatismában jelennek meg: *El kell mennem* : *Muszáj elmennem*; *Szabad rágyújtanom*. A *fű*, *nől*, *fől* igék alapalakok (*fiúj*, *nő*, *fő*) szabad alternánsai, az utóbbi kettő ma már nagy valószínűséggel nem is tekinthető sztenderd formának. Továbbá itt jelennek meg a valóban hiányos paradigmájú igék, mint a *gyere*, *jer*, *eredj*, *vagyogat*, *legyen*, *nincs* alakok – a felsorolásból is látható, hogy a ragozási hiány ténye adott, a csoport azonban nagyon heterogén mind morfológiai, mind szemantikai értelemben. A 10-es típus szótári felvétele indokolt: ebben jelennek meg a kettős ragozású alakok, amelyek közül vannak olyanok, amelyek ugyanazt a ragozási sémát követik, de lehetnek eltérők is. Ide tartoznak a laza mellérendelő formájú, valamint ikeresítéssel keletkezett igék: *nyal-fal*, *húz-halaszt*, *illeg-billeg*, *süt-főz*, *hány-vet* stb.

¹³ A *körülrajong* ige esetében a szabad alternáció is érvényesül: *körülrajongana* v. *körülrajongna*, illetve *körülrajongani* (v. *körülrajongni*).

¹⁴ Meg kell jegyezni, hogy az 5a3 kóddal ellátott változat hibásan szerepel ebben a csoportban, a reprezentánsa ugyanis a *szaglász* ige, amely egyértelműen a 4-es típushoz tartozik, ezt a későbbiekben javítani kell. Ugyancsak meggondolandó az 5a7 kódszám, amely az *aszongya* szubsztenderd alakot foglalja magába, és láthatólag nem ebben a csoportban van a helye, ha egyáltalán érdemes felvenni a táblázatok közé.

¹⁵ Csupán *v*-s tövűek: *fő*, *lő*, *nő*, *nyű*, *ró*, *szó*, *ri*, *nyí* és *si*. *Sz-v*-s tövűek: *tesz*, *lesz*, *vesz*, *hisz*, *visz*, valamint a szótár által felvett *esz* alak, amely leginkább az *esz a fene* frazémában realizálódik. *N*-s tövűek: *jön*, *megy van*.

A 11-es típustól következnek különválasztva az iktelenektől a ragozási szótár formái alapvetésének megfelelően az ikes paradigmák. Ezek elválasztása morfológiai szempontból mindenképpen indokolható a magyar ikes ragozás specifikus volta miatt. Az 11–14-es csoport teljes párhuzamot mutat az iktelen 1–4-es csoporttal: ide az egyalakúak tartoznak azzal a megszorítással, hogy a 11-es a legalapvetőbb sémát hozza (pl. *bújik, múlik*), a 12-es az előhangzós múlt idejű alakok példái (pl. *hazudik, hazudott; álmodik, álmodott*), a 13-as az előhangzós feltételesmód-jelű formákat tartalmazza (pl. *mosdik, mosdana; illik, illene*), a 14-es pedig a *j*-s toldalékok hasonlult alakjait mutatja (pl. *avatkozik, avatkozzon; verklizik, verklizzen*).

A 15-ös típus részben párhuzamosan az iktelenekkel az *s*, *sz*, *z* és *dz* végű ikéseket sorakoztatja fel (*fogószik, cserkészik*), továbbá ebbe a csoportba kerülnek a *t* végűek is, viszonylag csekély számuk okán (*adatik, kényeztetik*). A 16-os teljesen megfelel a 6-os típusnak, az *l* végű hangzóhiányos ikések alkotják (*fuldoklik, sereglik*), a 17-es típus azonban eltér, nem specifikálódik teljes mértékben a végződés szerint, hanem erősen heterogén: ide sorolódnak az egyéb, nem *l* végű hangzóhiányosak (*ugrik, furdik*), és itt szerepelnek azok az *l* végű hangzóhiányosak is, nem konzekvensen, amelyek hiányos ragozásúak (*fénylik, sejlik*). A 17-es csoport efféle megvalósítása láthatóan nem szerencsés a rendszeresség szempontjából. A 18-as típus a *z* végű hangzóhiányosakat foglalja magába (*sugárzik, vérengzik*), a 19-es pedig ismét heterogén csoport, a címke szerint a „Rendhagyó ikések” között vannak az *sz-d-v*, az *sz-d* és az *sz-z(v)* tőtípusba tartozó igék: *furakodik, alszik, haragszik, cselekszik, átverekszik*; valamint a két *sz-v-s* ige az *eszik* és az *iszik*. Két olyan igei táblázat szerepel itt, amely kilóg a többi közül, még a heterogenitás ellenére is: az egyik a *búvik* (19a8), a másik a kettős *eszik-iszik*, amelynek a helye inkább a 20-as paradigmakód között volna. A 20-as ugyanis, ahogy az ikteleneknél láttuk, a laza mellérendelő alkulatokat foglalja magába, ezek között mindössze két formát találunk: *ázik-fázik, csúszik-mászik*. Az ikes igékkel kapcsolatosan mindenképpen meg kell jegyezni azt a tényt, hogy az elmúlt évtizedek minden bizonnyal jelentősebb változást hoztak a ragozásuk szempontjából, amely jellemzően az ikes ragozási paradigma bizonyos helyeinek iktelenné válása felé mutat, illetőleg analógiásan az iktelen ragok mellett megjelenhetnek az ikes formák is. Ennek az átrendeződésnek a korpuszalapú felmérése azonban a jövő feladata kell, hogy legyen.

3.2.2. A főnevek

A névszói ragozási paradigmák ugyancsak 20 nagy típust sorakoztatnak fel. Alapvetően ebbe a kategóriába főnevek és melléknevek tartoznak, mégpedig a következő rendszerben: az 1–10-es főnévi, a 11–20-as melléknévi paradigmákat tartalmaznak. Mivel a kettős szófajtság a főnevek és a melléknevek esetében alapvető grammatikai jelenségnek mondható, így a következőképpen jár el a szótár: abban az esetben, ha a főnév és a melléknév ragozási paradigmája eltér, két kód szerepel az adott alak mellett szófaji megkülönböztetéssel. Ha azonban a mel-

léknévnek nincsenek tipikus melléknévi alakjai, azaz nem látható el a modalis-essivusi raggal, és nem fokozható, akkor a kettős szófajú alak egyetlen kódot kap, a főnévét. Akkor viszont, ha a melléknév csak jelzői szerepben realizálódik, az Elekfi-szótár a nulla, azaz a ragozhatatlanságot jelölő kódot adja a címszónak, például: *beavatkozási*. Tehát például, mivel az *életmentő* vagy a *dór* címszó kettős szófajúként nem rendelkezik jellegzetes melléknévi paradigmatis alakokkal, a főnévi kódot viseli mind a főnévi, mind a melléknévi a címszó. Ha egy melléknév csak főnévi paradigmatis megvalósulásokkal bír, például *drótszörű*, akkor a melléknév főnévi kóddal rendelkezik.¹⁶

A főnévi ragozási paradigmák között az 1–4-es kódok tartalmazzák az egyalakú töveket a következőképpen: 1. a változatlan magánhangzós tövűek (*hajó*), 2. a mássalhangzós végű nyílt előhangzósak (*ház*), 3. a mássalhangzós végű zárt előhangzósak (*mondat*), 4. a 2-es csoport azon tagjait tartalmazza, amelyek pusztá tárgyraggal realizálódnak (*lakás*). Az 5-ös típusba a többesjei időtartamot váltakoztatók (*madár*), a 6-osba a tövégi időtartamot váltakoztatók (*moha*), valamint az egyes szám birtokos személyjeles alakjukban *ó-a*, *ő-e* váltakoztatást mutatók (*ajtó*), a 7-esbe a hangzóhiányos változatúak (*alkalom*) tartoznak. Ebben a felosztásban egyedül a 6-os csoport vet fel kérdéseket. Amíg az *a* és az *e* végű főnevek a tövégi nyúlást a legtöbb paradigmatis alakjukban mutatják, addig a *mező~mezeje* típus egyetlen paradigmatis helyen hozza az alternációt, kevés szóegyeddal rendelkezik, jellegzetesen megjelenik a szabad alternáció jelensége (*mezeje~mezője*), és vélhetően a kisszámú csoport több tagja az egyalakúsodás felé tart, akár a szóhasadás miatt (*apraja~aprója*), akár mert az főváltozat mellől a mai sztenderd nyelvhasználatban kihalt a mellékváltozat (*tinója~*tinaja*). Ebből következően nem tartható szerencsésnek az, hogy ugyanazon a paradigmakódon szerepelnek, eltérő alkóddal, célszerűbb lett volna külön kezelni őket, még akkor is, ha ez a csoport nagyon kevés taggal rendelkezik. A 8-as típus heterogén jellegű, a közös pont, hogy ide a *v-s* főnévtövek kerültek, ez esetben a közös kritérium, a *v* betoldódása miatt relevánsan. A *v* tövű főnevek minden csoportban rendkívül kevés egyedszámmal rendelkeznek. A Magyar grammatika alapján (Keszler 2017: 178–9) az úgynevezett csupán *v-s* csoportban mindössze egyetlen főnév található a magánhangzós végűek között: *mű*, és egyetlen a mássalhangzós végűek között: *mag*; az időtartam-váltakoztató *v*-sek közé a *ló*, *kő*, *tő*, *cső*, *szű*, *fű*, *nyű* és a *lé*; a hangszínt és időtartamot váltakoztató *v*-sek közé a *hó*, a *hő*, a *tó* és a *szó*; a véghangzóhiányos *v*-sek közé pedig a *daru*, *falu*, *odú* és a *tetű* főnevek.¹⁷ Ezeket még kiegészíthetik a melléknévből főnevesült alakok, különösen az összetételek, például: *közjó*. Valamint a ragozási szótár paradigma-címszavai között szerepel

¹⁶ A nagyszótári kódolás során az egyik első módosításunk a 0 kódú melléknéveket érintette, amelyek az Elekfi-szótár szerint tehát csak jelzői szerepben jelennek meg. Mivel azonban semmi nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a jelző értelmezői szerepbe kerüljön, így ez azt is jelenti, hogy lehetőség van a főnévi ragok megjelenésére. Ebből következően a ragozási szótár 0 kódú melléknéveit a megfelelő főnévi kóddal látjuk el.

¹⁷ A *v-s* tövek jó részét erősen jellemzi a szabad alternáció jelensége, különösen a birtokos paradigmákban, ebből következően a hasadásos alakok létrejötte, lásd például: *daruk~darvak*. A szabad alternánsok jelenlegi nyelvváltozati felmérését mindenképpen érdemes lenne elvégezni nagyobb korpuszon.

még a *poflé* 'pofon' főnév, amely elavult alakká vált, a sztenderdnek legalábbis nem része.

A 9-es számjelzésű főnévi paradigmakód címkéje a szótárban: „Rendhagyó főnevek”. Ahogy az igéknél is látható volt, ebben az esetben is erősen heterogén csoportról van szó. Érdeemes végignézni az alparadigmák alappéldáit tanulságképpen, ugyanis részben szemléltetik azt is, hogy a szótárt, megtartva alapelveit és a rendszerszerűségét, érdemes lesz a jövőben a korpuszadatok segítségével korrigálni, ahol szükséges. A 9-es csoportba tartozó alparadigmák némileg rendszer nélkül következnek egymás után, ezt a veláris változatokon mutatom be: az első az *anya* főnévvel reprezentált típus (9A1), amely a leíró nyelvtanokban „keverék” változatként jelenik meg (pl. Keszler 2017: 174). Ez ebben az esetben azt jelenti, hogy a főnév két tőtípus sémáját mutatja, külön paradigmatisztikus helyeken: *anyát*, de *anyja* (vagyis tövégi időtartamot váltakoztató, illetve véghangzóihiányos változat is megjelenik a ragozási sorban). A 9A10 és a 9A11 jelzések az *édesanya* és az *ősanya* mintákkal szolgálnak, amelyek elkülönítése alapvetően kérdésesnek tűnik a feltüntetett szabad alternációs és gyakorisági adatok alapján. Ebbe a mintába sorolható továbbá a 3., a 12. és a 13. alkód is: *bátya*, *városatya* és *nagybátya*. A második és a harmadik minta az *ifjú* és a *fiú*, amelyek véghangzóihiányosak, a *fiú* esetében a szabad alternánsok azonban erős hasadást mutatnak: *fia*–*fiúja*, így ennek a paradigmának az ilyen megjelenésű létjogosultsága ma már megkérdőjelezendő. A 4. alkód a *moholy*, amely a hangzóihiányos, hangátvetéses változat veláris reprezentánsa, ma már erősen elavult jelleget mutat (ezek az alakok jellemzően és kis számban a palatális megvalósulások közé tartoznak). Az 5–8. alkódok a *h* végű főnevek árnyalatnyi eltéréssel rendelkező típusait mutatják: *padisah*, *oláh*, *moh* (ugyancsak erősen elavult példa) és *juh*.¹⁸ Végül 9A9-es jelzéssel a *száj* főnév szerepel, amely vélhetően teljesen egyedi típust jelent a birtokos paradigma alakváltozatai miatt: *szám*, *szád*, *szánk*, *szátok* (párhuzamosan szabad alternánsokkal: *szájam*, *szájad*, *szájunk*, *szájatok*).

Az utolsó, 10-es típus a főnevek között az igéknél már megismert kettős ragozású alakokat hozza: ebben az esetben a laza mellérendelő formák mellett (*ág-bog*, *út-mód*, *ország-világ*) sajátos összetételek szerepelnek, ahol az előtag birtokos személyjeles formaként reprezentálódik (*húgomasszony*, *komámuram*, *urambátyám*), illetve olyan összetételek, amelyekben az előtag is megkapja vagy megkaphatja a birtokos személyjeleket, ezek jellemzően testrészek: *kézfej*, *fültő*, *körömhegy*.¹⁹

¹⁸ A néma *h* végű főnevek mai megítélését, ebből következően a ragozási szótárban megjelenő ragozásuk felülbírálatát jól illusztrálja az a tény, hogy a 2016-ban megjelent helyesírási szabályzat 12. kiadása, a *h* hangzósodása okán megengedi a *juhhal* alakváltozatot a *juhval* mellett (vö. AKH¹²).

¹⁹ A sztenderd helyesírás szerint a birtokos személyjeles alakok ezekben az esetekben szerkezetek, hiszen különírandók: *kezem feje*, *füled töve*.

3.2.3. A melléknevek

A melléknevek kategóriája ugyancsak 10 alparadigmával rendelkezik: 11–20-as. A rendszer meglehetősen eltéréssel épül fel ahhoz képest, mint ahogyan az ige és a főnév esetében láttuk. A mellékneveknél az első öt (11–15-ös), majd a 17-es és a 18-as alcsoport adja az egyalakú tövek kategóriáit a toldalékmorfémák kapcsolódásának a függvényében. A 11-es típus a változatlan magánhangzós tövű mellékneveket (*bohó, fertőző*), a 12-es a nyílt előhangzójú mássalhangzós tövűeket (*híg, nyers*), a 13-as a zárt előhangzójú mássalhangzós tövűeket (*arab, szent*), a 14-es a pusztá tárgyragos mássalhangzós tövűeket (*kaján, csenevész*) tartalmazza. Ezek a csoportok tehát nagyobbbrészt korrelálnak a főnevek megfelelő alcsoportjaival, a 15-ös kategória azonban eltér: a mássalhangzós tövű fakultatív előhangzójú tárgyragos mellékneveket foglalja magába, például: *alapos, alaposat, alaposít; íves, íveset, ívest*. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a szótár a tárgyrag szabad alternációját a melléknevek körében külön csoportként kezeli, és nem illeszti be a 12-es kategóriába, amely egyébként a legtöbb altípussal rendelkezik (34 db), de nem tartalmazza a tárgyragos alakok alternánsait felmutató alparadigmákat.²⁰ A 16-os kódszám megszakítja az egyváltozatú melléknévtövek sorát. Az ugyan nyilvánvaló, hogy a főnév és a melléknév tőtípusrendszere nem tér el kategóriáiban egymástól – ezért kezelik a leíró nyelvtanok egységesen névszótípusokként őket –, ám az is egyértelmű, hogy az arányok különböznek a két szófaj vonatkozásában. A fenti egyalakúak után tehát az Elekfi-rendszerben a tő végi időtartamot váltakoztató melléknevek következnek, azaz az *a* és *e* végűek (*lusta, hülye*), ebből következően ebben a csoportban nem létezik *C* és *D* alkód.²¹ Majd folytatódnak a magánhangzós végű egyalakúak, a 17-es csoport az ingadozó többesű (*hiúk v. hiúak*) és a rendhagyó fokozású (*legalsó, legfelső, legbelső*) alakokat tartalmazza, a 18-as pedig a magánhangzós tövű, előhangzós többes számú mellékneveket (*i, ú/ü, jú/jű* végűek), például: *igaziak, keserűek*, illetőleg szabad alternációval: *sűrűek v. sűrűk*. A 19-es típusban találjuk meg az összes olyan melléknevet, amelyek a tő végi időtartamot váltakoztatókon kívül váltakozó tövűek: a véghangzóhiányosakat (*hosszú, lassú*), a hangzóhiányosakat (*bátor; számár*), a többeseji időtartamot váltakoztatókat (*nehéz, elég*); a *v-s* változatúakat (*bő, vérbő*), továbbá a *h* végűeket (*oláh, cseh*), valamint több olyan melléknevet, amelynek ide sorolása erősen kérdéses: pusztán erősen hiányos voltak vagy rendhagyó fokozásuk indokolja ezt, és teszi így a kategóriát túlságosan is heterogénné, például: *távolabbi, közeli, könnyed, kicsi, különb, hű*. Végezetül a 20-as típus a már ismerős kettős toldalékolású alakokat hozza, amelyek alapvetően a mellérendelő és ikeresített formák, ám ezeken túl azok az összetett melléknevek is ide kerültek, amelyek esetében a fokozás az előtagon valósul meg, vagy ott is megvalósulhat, például: *jóakarátú, jobb akarátú; rosszindulatú, rosszindulatúbb* (v. *rosszabb indulatú*).

²⁰ A 12-es alcsoportban megvan a szabad alternáció jelensége, ám alapvetően a modális-essivi kategóriában: *csúfúl* (v. *csúfán*); *konokul* (v. *konokon* v. *konokan*). Ez ebben a formában a fent ismertetett alternáció tágabb értelmezésének felel meg.

²¹ Az egyetlen nem *a/e* végű melléknév ebben a csoportban a *jó*, amely a fokozott alakjai miatt került a tő végi időtartamot váltakoztatók közé: *jobb, legjobb*.

3.2.4. Egyéb szófajok

A 21–36-os kódszámok az egyéb szófajokat foglalják magukban, itt is meglehetősen heterogén jelleggel, valójában a rendszerszerűséget is nélkülözve. Nyilvánvaló, hogy az alapszófajok között az ige, a főnév és a melléknév azok, amelyek ragozandó, illetve ragozható szóosztályok, a határozószó korlátozottan, a névmások pedig korrelálnak ragozás tekintetében a nekik megfelelő szófajokkal, ám legtöbbször ezt szuppletív módon valószínűsítjük meg. Így érthető, hogy a ragozási szótár a névmásokat, a határozószókat és a melléknevektől külön kezelve a számneveket az alapvető három szófajtól elválasztva illeszti bele a rendszerébe. Kevésbé érthető azonban az, hogy miért jelennek meg ebben a részben hiányos főnevek is, jöllehet a főnévi paradigmakódok között is szerepelt néhány hiányos alak.

A névmások ragozási paradigmáival külön nem foglalkoznak a leíró nyelvtanok. A szótár paradigmapéldái között több, különböző típusú névmás szerepel, például: *annyi, ki, sehány, oly, mindahány, mily, melyik, mely, mind, egyik-másik, az, egymás, olyan, ez, milyen, ilyen, némely, bármely, ekkora, maga, néhány, mi, ti, ő*; továbbá határozószóként reprezentálva a következők: *róla, rá, alá, nála, benne, neki, mellé, köribe, elibe, elébe, bele, erre, így, arra, oda, ide, onnan, akkor, addig, mikor, innen, eddig, ugyanide*. Ettől függetlenül vannak olyan névmások, jöllehet sokkal kisebb számban, amelyek a ragozási szótárban teljes főnévi kóddal rendelkeznek, például: *effajta* 6A, *enemű* 1C3 stb. Ez azt jelenti, hogy érdemes lesz a névmási rendszer ragozási paradigmáit újra megvizsgálni és vagy megfelelő elviség mentén szétválasztani a főnevek, melléknevek ragozását mutató, valamint a szuppletív formákat, vagy külön paradigmakódok alá rendelni a névmásokat.

Ugyancsak elvégzendő ez a vizsgálat a határozószókkal, amelyek nyilvánvalóan a 21-essel kezdődő kódszámú csoportok valamelyikébe tartoznak, hiszen alapvetően ragszilárdulásos alakok, így korlátozottan toldalékolhatók. A határozószók három nagy csoportba sorolódnak a szótár szerint: (1) a személyragos határozószók, amelyek között a mai leíró nyelvtanok kategorizációja szerint névmási elemek (határozószói névmások) is tartoznak, továbbá az olyan esetek, mint az *inaszakadtáig, magánkívül* és a *körömszakadtáig*, ahol a birtokos paradigma toldalékai jelennek meg az előtagon (*körömszakadtáig, magamonkívül*). (2) A fokozható határozószók, például: *távol, hátul, messze, lent, belül*. A határozószói névmások itt is megjelennek: *így, úgy*.²² Továbbá (3) a nem fokozható és a birtokos paradigmát nem reprezentáló határozószók, például: *délután, otthon, idebenn, haza*. Ebben a csoportban találunk névutói elemeket is: *után*. Ebben az esetben a közös morfológiai jellemző az, hogy ezek az egyedek ragos alakokban is megjelennek, természetesen a teljes névszói paradigma megvalósulása nélkül, például: *otthonról, délutánig, idebennről, hazáig, utánra*.

Vélhetően a leginkább revízióra szoruló kérdéskör a hiányos főnevek kategóriája a paradigmakódok között. Ezek a névmásokkal és a számnevekkel együtt

²² A névmási elemek valódi fokozhatósága erősen kérdéses, ugyanis a névmások egyik legjellegzetesebb grammatikai jellemzőjének azt tekinthetjük, hogy nem rendelkeznek bővítményekkel, valamint nem vesznek részt produktívan a szóképzés és az összetétel műveletében, továbbá a melléknévi formák nem fokozhatók (vö. Laczkó 2006).

alapvetően a következő formai kritériumok alapján realizálódnak: változatlan véghangzósok (pl. *anyagi, anyagiak; pari, pariban; nyúlcipő; lelki, lelkiek*); nyílt előhangzósok (pl. *ólomláb, paraszhajszál, színigaz, nadrágfék*); zárt előhangzósok (pl. *közbocsánat, életnagyság, alhatnék, tömegméret*); zárt előhangzósok puszta tárgyraggal (pl. *közadakozás, földtávól, folyomány*); ingadozó tárgyragos formában vagy tárgyrag nélkül használatosak (pl. *közkívánat, félárbóc, árokszél*); tö végi magánhangzót váltakoztatók (pl. *őnagysága, kismiska, galambepe, örömszülő*); rendszerint csak birtokos személyjeles alakban használatosak (pl. *árnyoldal, hogylét, szülött, keresnivaló*), a birtokos személyjeles főnevek (pl. *járta, mivelta, kegyed, főztje, színe-java*); váltakozó tövűek, ahova az eddigiektől eltérő alakváltozatokat felmutató főnevek, névmások és számnevek tartoznak (pl. *közbizalom, félút, mesterkéz*); továbbá a kettős és belső toldalékolású névmások és hiányos főnevek (pl. *hazámfia, szavajárása, apraja-nagyja*). Már az illusztráló példák is jelzik, hogy ezekben a kategóriákban a példák alapos adatolására lesz szükség ahhoz, hogy a szótár ezen részét a mai nyelvállapothoz igazítva javítani lehessen, valamint a meglévő kategóriákat pontosítani tudjuk. Ehhez kiváló alapot nyújt a nagyszótári kódolási munka, hiszen a Nagyszótárban a ragozási szótár felhasználásával jelennek meg a morfológiai kódok az egyes szócikkekben.

4. A ragozási szótár és a Nagyszótár viszonya

A Nagyszótár az Elekfi-féle ragozási szótárt tekinti alapnak, amikor a szócikkek morfológiai információit rögzíti a megfelelő kódok formájában. A nagyszótári apparátuskötetbe belekerültek a ragozási minták és a ragozási táblák, itt lehet visszakeresni a kódokhoz tartozó pontos paradigmákat (Ittész főszerk. 2006: 803–1114). A kódolást eleinte Mártonfi Attilával közösen végeztük Elekfi Lászlóval konzultálva, később már konzultáció nélkül, és a munka azóta is folyamatos. Az alábbiakban ennek a közel 15 éves tevékenységnek a tanulságait foglalom össze.

A ragozási szótár és a Nagyszótár alapvetően két ponton kerül ellentmondásba egymással. Egyrészt, ahogy a fentiekben kiderült, a ragozási szótár egy adott szinten nyelvállapotot, az aktuális jelent kívánja reprezentálni, így merülhet fel például annak az igénye, hogy a mai nyelvállapothoz igazítsunk paradigmákat, ezzel szemben a Nagyszótár mint szótári műfaj történeti és leíró értelmező szótár egyben (Ittész 2006; Gerstner 2006). Ez azt jelenti tehát, hogy míg a ragozási szótár azt kívánna meg, hogy hozzáigazítsuk a jelenkori nyelvi állapothoz a megjelölt céljainak megfelelően, megjelentessük benne az időközben bekövetkezett változásokat, felvegyük az újonnan regisztrált formákat, és elhagyjuk az archaikussá vált vagy kiveszett alakokat, addig a nagyszótári kívánalom szerint a paradigmáknak együttesen kellene tartalmaznia a múltbéli és a jelenkori adatokat is. Másrészt, a ragozási szótár nem korpuszalapú, azaz leginkább a készítőik intuícióján alapult,²³ míg

²³ Elekfi László mindig feljegyezte, gyűjtötte, rendszerezte az újonnan adatolt alakokat, a ragozási szótárnak nem nyomtatott formában, hanem HTML-ként megvan a bővített, javított változata. A nagyszótári kódolási munkához ezt a verziót használjuk.

a Nagyszótárt szigorúan a korpuszalapúság, adatolás és az adatok precíz elvek szerinti kezelése jellemzi. Így természetes az, hogy az elemzés, az adatok szerkesztése során felbukkannak olyan formák, amelyek nem szerepelnek a ragozási szótárban, pontosabban egy-egy paradigmába az adott ige vagy névszó ezen alakok alapján nem sorolható be. Ilyenkor két lehetséges megoldás kínálkozik: vagy a paradigmát egészítjük ki, vagy a szónak új paradigmamintát alkotunk. Mindkét megoldásra bőven akadt példa az elmúlt időszakban, mégpedig úgy, hogy vagy régies alakokkal kellett kiegészíteni egy-egy paradigmát, vagy újabb alakok felvételére volt szükség.

Az intuíció és a korpuszalapúság kérdése nemegyszer ellentmondásba kerül: egyrészt a nyelvi intuíció, a nyelvhasználó tudássémája nem mindig feltételezi egy adott eset meglétét (amikor kizártnak tartjuk, hogy egy adott forma realizálódhat), ám a korpusz mégis igazolja a használatot, amely lehet korábbi, de lehet jelenkori is. Ez esetben a korpuszadatokat nyilván figyelembe vesszük a kódolás során. Másrészt – és ez nehezebb kérdést vet fel – az intuíció feltételezheti olyan alak meglétét, amelyet azonban a korpusz nem igazol (jellegzetesen ilyen eset például a melléknév fokozása: amikor a nyelvi intuíció alapján, potenciálisan fokozható melléknévre nincsen fokozott adat). Ez esetben a meglévő cédulaanyagban és az interneten érdemes adatot keresni, és a találat vagy találatok alapján eldönteni azt, hogy az adott esetet bele vesszük-e a paradigmatis alakok sorába, és eszerint történik a kód megállapítása.

A fenti két ellentmondás a két szótár között a gyakorlatban azt eredményezte, hogy több kötetben szükség volt a paradigmakódok, -táblázatok módosítására (vö. Elekfi–Laczkó–Mártonfi 2011; Laczkó–Mártonfi 2013; Laczkó 2018: 1191–202). A VII. kötet tartalmazza a legtöbb változtatást, többek között a javított paradigmásémákat, mind az ige, mind a névszók esetében. Az utóbbinál jelentősebb változtatást hajtottunk végre (vö. 4. táblázat).

4. táblázat. A névszóragozási paradigmák módosított beosztása

Alapvető ragos alakok	Birtokviszonyra utaló jeles alakok
0 alanyeset	11 egysz 1. sz-re vonatkozó alak
1 kétalakú helyhatározós esetek	12 egysz 2. sz-re vonatkozó alak
1.1 <i>-ba/-be</i> ragos alak	13 egysz 3. sz-re vonatkozó alak
1.2 <i>-ban/-ben</i> ragos alak	14 tbsz 1. sz-re vonatkozó alak
1.3 <i>-ból/-ből</i> ragos alak	15 tbsz 2. sz-re vonatkozó alak
1.4 <i>-nak/-nek</i> ragos alak	16 tbsz 3. sz-re vonatkozó alak
1.5 <i>-nál/-nél</i> ragos alak	17 egysz 1. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1.6 <i>-ra/-re</i> ragos alak	18 egysz 2. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1.7 <i>-ról/-ről</i> ragos alak	19 egysz 3. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
1.8 <i>-tól/-től</i> ragos alak	20 tbsz 1. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
2 háromalakú helyhatározós eset	21 tbsz 2. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
<i>-hoz/-hez/-höz</i> ragos alak	22 tbsz 3. sz-re vonatkozó alak tbsz-a
3 egyalakú határozóragos esetek	Egyéb jeles vagy ragos alakok
3.1 <i>-ért</i> ragos alak	23.1 <i>-é</i> birtokjeles alak
	23.2 <i>-é</i> birtokjeles alak tbsz

3.2	-ig ragos alak	24	-ú, -ü képzős mn
4	többalakú helyhatározós eset	25	mód- vagy állapothatározó alak
	-n/-on/-en/-ön ragos alak	26	középfok
5	kétalakú módhatározós eset	27	felsőfok
	-ul/-ül ragos alak	28	csak határozóraggal használatos középfok
6	írásban jelölt teljes hasonulással illeszkedő ragú esetek	29	csak határozóraggal használatos felsőfok
6.1	-vá/-vé ragos alak	30	csak szjellel használatos felsőfok egysz. 3. sz.
6.2	-val/-vel ragos alak	31	csak szjellel használatos felsőfok tbsz. 3. sz.
7	tárgyeset	32	-szor/-szer/-ször ragos alak
8	tbsz		
9	-nként (v. -nkint) ragos alak		
10	-stul, -stül ragos alak		

A táblázatban a betűk számokra váltása pusztán technikai jellegű módosítás: mivel a részletes paradigmátáblákban számokat használtunk, át kellett váltani a jelölést a sematikus kiinduló táblázatban is. A vastagított elemek azonban már jelentősebb módosítások. Az első kettőt az indukálta, hogy a részletes ragozási sorokban szerepelnek ezek a formák, ám az alapvetésből kimaradtak. Ezek – ahogy a táblázatból is kitűnik – az -é jeles többes alakok (pl. *hajóéi*), valamint a csak személyjellel használatos felsőfokú többes szám harmadik személyű formák (pl. *legkülsőjük*). Ebből következően a számozás is csúszott a harmadik, a névszóragozási paradigmák speciális elemeinek beosztását bemutató táblázatban, amelyben a személyes névmási szuppletív alakok kaptak helyet (lásd a 3. táblázatot). A -szor/-szer/-ször rag felvételét pedig egyértelműen az indokolta, hogy a számnevek között automatikus toldalék, így része a ragozási sornak: *egyszer; kétszer; százszor; sokszor*; sőt a névmási rendszerben is megjelenik a mennyiségjelentésű névmások esetében, például a *hány* utótagon: *hányszor; valahányszor; akárhányszor*.

A változtatások alapvetően háromféleképpen történtek. 1. Módosítottuk a ragozási mintát vagy a paradigmátáblázat mintaszavát. 2. Új kódot vezettünk be, így új táblázatot készítettünk. 3. Meglévő táblázat és kód törlésére került sor.

4.1. Paradigmán belüli módosítás elsőként az ikes táblákat érintette. Az ikes ragozásban jelentősebb elmozdulások következtek be az elmúlt évtizedekben. Bár nyelvüvelő írások jelentek meg a témában, valódi felmérés, korpuszon, nem történt (vö. a BUSZI kapcsán Horváth–Reményi 1990). A Nagyszótár III. kötetében található meg azok a módosítások, amelyek az ikes paradigmákat érintették, és amelyekre az adatok alapján, valamint Mártonfi Attila korpuszon végzett felmérése alapján szükség volt. A 12-es, a 14-es, a 15-ös, a 18-as és a 19-es típusokat érintette ez a változtatás (Elekfi–Laczkó–Mártonfi 2011: 1026–8). A 14a1 kódú, *cuclizik* példát tartalmazó ragozási sor például kiegészült a következőkkel: az egyes szám első személyű, kijelentő mód jelen idejű alak iktelen formája mellé az adatok alapján belekerült az ikes alak is: *cuclizok* (v. *cuclizom*). Kihúztuk a 17.1, a 26.1 és a 36.1 paradigmatis helyeket, azaz a -lak/-lek ragos formákat kijelentő, feltételes és felszólító módban. Zárójelben, tehát ritka előfordulásúként

bekerült viszont a műveltető képzős megvalósulás: (*cucliztat*). Az ikéseket nemcsak paradigmán belüli módosulás érintette, hanem töröltünk kódokat, például a 14a3-at (*vásik*) és 14a4-et (*bujdosik*), ugyanis nem mutattak olyan eltérést, amely indokolta volna az önálló ragozási sor felvételét. Megváltoztattunk továbbá mintaszót is, a 14b8-ba például a *létezik* ige került az *érkezik* helyére (utóbbi másik paradigmakódba sorolódott az adatok alapján).

4.2. Szükségessé vált új táblák kialakítása is. Erre jó példa a 4A17, amelybe a *bál* főnév került. A korpuszadatok alapján a *bál* szó ragozása sajátos jellegzetességet mutat, igaz, különösen a régiségben. A mai sztenderd alakok mellett a következő paradigmatis helyeken adathozható előhangzóval kapcsolódó forma is: tárgyeset (*bálat*), többes szám (*bálak*), nyílt előhangzó a zárt mellett a *-ként* és a *-stul/-stül* ragos alakokban (*bálonként, bálanként; bálostul, bálástul*), továbbá a birtokos személyjeles paradigma több helyén: *bálom (bálam), bálotok (bálatok)*, illetve a *-jai/-ai* birtoktöbbségitő jel párhuzamos előfordulása is kimutatható: *bál-jaim* (v. *bálaim*). Ugyancsak új kódot kapott a *bútor* új ragozási sorral: 4A17, néhány példával bemutatva: *bútort* (v. *bútrót*), *bútorok* (v. *bútrok*), *bútora* (v. *bútorja* v. *bútra*). Az igék között újdonság a 3b12-es kód létrehozása a *kering* példával. Ebben az esetben főként az volt az új kód létrehozásának az oka, hogy a szabad alternáció jelensége sajátos módon jelent meg az adatok között az alábbiaknak megfelelően, néhány példával illusztrálva: *keringsz* (v. *keringesz*), *keringenek* (v. *keringnek*), *keringtem* (v. *keringettem* [ë]), *keringenék* (v. *keringnék*) stb. Sor került új kód létrehozására a hiányos ragozású főnevek, névmások és határozószók között is, ilyen például a 34A12A, az *életfogytiglan* mintája: ragos alakjai kizárólagosan – és ez nem illett bele egyik meglévő mintába sem –: *életfogytiglanra, életfogytiglanig*. A további új paradigmákat részletesen lásd a Nagyszótár III. és V. kötetében.

4.3. Ahogy az ikes igék kapcsán már volt róla szó, paradigmasorok törlésére is sor került. Néhány további példa a névszók köréből. A VII. kötetben töröltük a 6B6 kódot, amely az *elseje* mintája volt. Ezt a lépést azért kellett megtenni, mert az *elseje* az *első* számnév birtokos személyjeles alakjaként adathozható, nem pedig önállóan. A legtöbb törlés a 20 feletti paradigmakódok között történt. A 28A9 a *legalja*, a 30B5 a *mink* mintája volt, ez utóbbi belekerült a *mi* névmás ragozási sorába szabad alternánsként; stb. A törölt paradigmák ugyancsak részletesen megtalálhatók a Nagyszótár III., V. és VII. kötetében.

5. Összegzés

A Nagyszótár alapkoncepciója szerint feltünteti a szócikkekben a morfológiai információt a ragozásra vonatkozóan, és ehhez az Elekfi-féle ragozási szótárt alkalmazza. Annak ellenére, hogy feszültség van a két szótár között a leíró és a történeti vonatkozásban, valamint az intuitív adatkezelés és a korpuszadatalás között, azt azonban mindenképpen le kell szögezni, hogy a tipikus, jellegzetes

ragozási mintázatok vonatkozásában a ragozási szótár kiválóan alkalmazható. A leíró kontra történeti ellentmondást úgy lehet kiküszöbölni, hogy a régies, archaikus, esetleg már kiveszett alakokat szabad alternánsként kezeljük, és amennyiben szükséges felvesszük a paradigmatis alakok közé zárójelben, ezzel is jelezve a ritkább előfordulást. Az intuíció kontra korpusz feszültség pedig olyan módosításokat és változtatásokat eredményez, amelyek nemcsak efféle megoldásokat tesznek szükségessé, hanem új ragozási sorok felvételét vagy a régiek történelmi is eredményezhetik. A nagyszótári munka előrehaladásával lassanként azonban úgy tűnik, hogy egy olyan ragozási szótári verziót tudunk kialakítani, amely a továbbiakban már lényegesen kevesebb módosítást, változtatást fog okozni. További hozzájárulás lehet ennek a munkának, hogy az Elekfi László által megszerkesztett ragozási szótár frissített, módosított változata is megszülethet a későbbiekben.

SZAKIRODALOM

- A magyar helyesírás szabályai*. 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
- A magyar nyelv értelmező szótára* I–VII. (ÉrtSz.) Főszerk.: Bárczi Géza – Országh László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962.
- Antal László 1960. Hány esete van a magyar főnévnek? *Magyar Nyelv* 56: 52–7.
- Antal László 1961. A magyar esetrendszer. *Nyelvtudományi Értekezések* 29. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Antal László 1964. *A formális nyelvi elemzés*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Balogh Judit 2017. A névszóragozás. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 182–205.
- Berrár Jolán 1975. Morfológiai szerkezetek, szintaktikai szerkezetek. *Magyar Nyelv* 71: 35–40.
- Deme László 1969. *Az általános nyelvészet alapjai*. Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava.
- Deme László 1987. *A beszéd és a nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Elekfi László 1994. *Magyar ragozási szótár*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Elekfi László – Laczkó Krisztina 2006. Tájékoztató a ragozási táblázatok használatához. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* I. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 799–801.
- Elekfi László – Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2011. Ragozási Táblázatok. Tájékoztató. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* III. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1023–32.
- Gerstner Károly 2006. A magyar nyelv nagyszótárának áttekintő története. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* I. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 10–7.
- Horváth Vera – Reményi Andrea Ágnes 1990. Az ikes ragozásról. In: Balogh Lajos – Kontra Miklós (szerk.): *Élőnyelvi tanulmányok. Linguistica Series A. Studia et Dissertationes* 3: 9–19.
- Ittész Nóra 2006. Tájékoztató a szótár szerkesztési elveiről, szerkezetéről és használatának módjáról. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* I. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 25–50.
- Ittész Nóra főszerk. 2006. *A magyar nyelv nagyszótára* I. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Keszler Borbála 2017a. Az ige-tövek. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 94–102.
- Keszler Borbála 2017b. A névszótövek. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 174–81.
- Kiefer Ferenc 1987. A magyar főnév esetei. *Magyar Nyelv* 83: 481–6.
- Kiefer Ferenc 1998. Alaktan. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 187–292.

- Laczkó Krisztina 2006. *A magyar névmási rendszer – nyelvtan és funkció*. Martin Opitz Kiadó, Budapest.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2013. Ragozási táblázatok. Tájékoztató. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* V. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1239–41.
- Laczkó Krisztina 2017. Az alaktan tárgy és alapkategóriái. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 37–50.
- Laczkó Krisztina 2018. Ragozási táblázatok. Tájékoztató. In: Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára* VII. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1191–202.
- Ladányi Mária 2017. Alaktan. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 503–662.
- Lotz János 1974. A magyar nyelv grammatikai kategóriái. *Nyelvtudományi Értekezések* 83. Akadémiai Kiadó, Budapest, 344–7.
- Magyar nemzeti szövegtár 2*. <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>.
- Papp Ferenc 1969. Tő, rag és ami köztük van. *Magyar Nyelv* 65: 33–9.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben. In: Kertész András – Pelyvás Péter (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI. Tanulmányok a kognitív szemantika köréből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 43–70.
- Velcsov Mártonné 1988. A szövelemek általános kérdései. In: Rác Endre (szerk.): *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest, 85–113.

Laczkó Krisztina
egyetemi docens
ELTE BTK

SUMMARY

Laczkó, Krisztina

Lessons drawn from the use of the Hungarian Dictionary of Inflectional Paradigms

Elekfi's dictionary of inflectional paradigms was published in 1994 and is a unique accomplishment in Hungarian lexicography as it contains comprehensive inflectional information with respect to the Hungarian word stock on a formal basis, in the form of elaborate inflectional paradigms. At the beginning of the project leading to the Comprehensive Dictionary of Hungarian, Elekfi's dictionary was taken to be the basis of the assignment of words to inflectional paradigms, and the actual paradigm tables and codes were used directly and included in the first volume of the Dictionary that we called the apparatus volume. The paper discusses the aims, structure, and data management of the inflectional dictionary and confronts all that with its applicability in the Comprehensive Dictionary. It also discusses ways of coming to grips with the double tension between the two dictionaries (descriptive vs. historical character, and intuitive data management vs. the use of corpus data), including the modifications that had to be made in the paradigm tables of the dictionary. The results are illustrated by a large set of examples.

Keywords: dictionary of inflectional paradigms, comprehensive dictionary, paradigms, encoding, descriptive and historical aspects, intuitions vs. corpus data.